

УДК 329

Щедрова Г. П.,
м. Луганськ

СПЕЦИФІКА ПАРТІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ЕЛІТ

Механізми регулювання політичної конкуренції еліт розглянуто крізь призму функціонування політичних партій, специфіку формування партійного керівництва, перебігу виборчого процесу, використання ресурсів політичної реклами тощо.

Ключові слова: політична еліта, політична конкуренція, політична партія, міжпартійна конкуренція, циркуляція еліт.

Процеси формування, відтворення та ротації політичної еліти постають як гостра проблема сучасного українського суспільства, що набуває особливої актуальності в періоди реформування системи управління і в кризових політичних і соціально-економічних ситуаціях. Роль, суспільні функції та міра відповідальності політичної еліти постійно знаходяться в полі зору науковців та громадських діячів, але набувають першочергового значення у перехідні та кризові етапи розвитку суспільства.

Аналіз партійних механізмів регулювання політичної конкуренції еліт та їхніх складових у рамках демократизації політичної системи лягло в основу досліджень багатьох учених як в Україні, так і за кордоном, серед них А. Колодій, М. Логунова, О. Траверсе, Ф. Рудич та інші, а також Р. Катц, О. Кіркхаймер, П. Меір, Р. Патнам та ін.

В Україні політичні партії пройшли процес інституціоналізації та змогли реально виконувати свої функції лише в результаті набуття виборами конкурентного характеру. Сьогодні вже можна спостерігати наявність певних традицій щодо політичної структуризації суспільства, що свідчить про появу реальної політичної конкуренції. Поступове оновлення та підвищення ролі політичних партій (особливо за часів парламентсько-президентської республіки 2005-2010 рр.) сприяє підвищенню якості політичної конкуренції та зумовлює потребу дослідження партійного будівництва.

У своїй роботі «Порівняльне дослідження політичних еліт» американський політолог Р. Патнам на підставі порівняння ефективності

тих або інших каналів рекрутування еліт у різних країнах робить висновок, що роль політичних партій у формуванні вищих ешелонів влади є визначальною саме в парламентських режимах більшості західних країн і в країнах третього світу [12]. Після конституційної реформи 2004 р., що запровадила парламентсько-президентську республіку в Україні, певним чином змінилося положення політичних партій. Їхня роль у суспільстві також збільшилася у зв'язку з переходом у той час до пропорційної виборчої системи.

Сучасна політична наука, досліджуючи еволюцію моделей політичної партії, зазначає зниження ідеологічного чинника та підвищення технологічної складової. Взагалі політичний процес у XXI ст. характеризується значною технологізацією та підвищенням ролі політичного лідерства. Аналогічні процеси відбуваються і в політичних партіях. Так, німецький політолог О. Кіркхаймер, аналізуючи процеси розвитку політичних партій у США та Європі, дійшов висновку, що сучасні партії мають на меті здобути голоси якомога більшої кількості виборців, таким чином знищуючи групові ідентичності, щоб бути конкурентоспроможними на політичному ринку. Цей тип партій він назвав «всєдними», виділивши їхні характерні риси: підвищення ролі лідерських груп, зниження індивідуального членства, посилення впливу груп інтересів на партійну політику та зниження ідеології як основи для об'єднання громадян у політичні партії [11, с. 291].

Наукові пошуки О. Кіркхаймера продовжили сучасні політологи Р. Катц та П. Меїр. У роботі «Моделі партійної організації та партійної демократії, що змінюються: виникнення картельних партій» партію, яка в значній мірі залежить від державних субвенцій, у визначенні розмірів якої вона і бере участь, політологи назвали картельною. Модель картельної партії виникає через небажання партій виконувати свої представницькі функції і зосереджуватися на виконанні урядових завдань. Професійні лідери приділяють більше уваги виробленню тактики боротьби в стінах парламенту, ніж інтерпретації ідеології чи обговоренню партійної політики. Панування в парламенті дозволяє партіям в цей час відкрити нові джерела фінансування, які роблять їх відносно незалежними від членів партії. Таким чином, основними рисами картельних партій автори називають фінансування за рахунок державного бюджету, професіоналізацію вищого керівництва, формальну демократизацію внутрішньопартійного життя, широкий доступ до державних каналів комунікації [2, с. 37–39].

Р. Катц зазначає, що таке популярне сьогодні поняття демократії пов'язане з процесом, що гарантує появу людей, які здійснюють публічні

функції завдяки перемозі певної політичної партії на загальних виборах. Можна уявити собі також і вибори непартійні, однак у сучасній практиці необхідною умовою появи демократичного правління є наявність конкурентної партійної системи. Таким чином, політолог стверджує, що партійне керівництво є синонімом представницької демократії. Загалом, принцип партійного керівництва — управління партійної еліти означає, що:

– у межах політичної системи існує конкурентна партійна система, яка є результатом існування свободи створення та діяльності політичних партій;

– конкурентна партійна система інститує свободу політичного вибору, що здійснюється в межах суспільства, та право опозиції пропонувати альтернативні рішення;

– результатом партійної конкуренції є те, що переможець повністю отримує контроль над процесом керівництва (часто необхідним є формування партійних коаліцій, хоча традиційний принцип партійного керівництва насамперед акцентує увагу на формуванні однопартійного керівництва);

– створена в такий спосіб влада має демократичну легітимність;

– державна влада відповідальна перед суспільством, бо виникла завдяки організованним у політичній партії суспільним групам, які пройшли свою апробацію через участь у загальних виборах;

– існує група політиків (представників загальнонаціональної політичної еліти), лояльних до партії і відповідальних перед електоратом, яка займає особливе місце у процесі суспільно-політичних переговорів та прийнятті рішень.

Подібні тенденції простежуються і в розвитку українських політичних партій. Молода українська еліта, яка значною мірою могла би забезпечити соціальний і політичний консенсус, соціальну стабільність, лише формується. Це тривалий і складний процес, прискорити і підвищити ефективність якого можливо шляхом ротації політичної еліти за допомогою політичних партій.

Із демократизацією суспільних відносин в Україні все більшого впливу набуває процес політичних виборів. Вибори є визнаним механізмом рекрутування лідерів та залучення громадян до здійснення влади. Вибори сприяють інституціоналізації громадської думки, яка, як свідчить практика, справляє серйозний вплив на політичні процеси. Визначено, що вибори унаочнюють механізм детермінації еліти, її принципи, забезпечують стабільність політичної системи. В Україні саме вибори є інструментом оновлення політичної еліти та політичних лідерів. Так, склад Верховної

Ради другого скликання оновилися на 85 %, третього порівняно з другим — на 66 %, четвертого порівняно з третім — на 54 %, п'ятого порівняно з четвертим скликанням — на 66 % [1, с. 82].

Сьомий склад ВРУ після виборів 2012 р. оновлений порівняно з попереднім на 52 %. Відповідно до результатів парламентських виборів, кількість депутатів, обраних вперше за пропорційною системою, сформувалася таким чином: Партія регіонів — 7 із 72 депутатів, рівень оновлення 10 %; ВО «Батьківщина» — 19 із 62 депутатів, рівень оновлення — 31 %, КПУ — 21 із 32 депутатів, рівень оновлення — 66 %; УДАР — 28 із 34 депутатів, рівень оновлення 82 %; та ВО «Свобода» 24 із 25 депутатів, рівень оновлення 96 %; разом — 99 із 225, рівень оновлення — 44 %.

Досить логічним є той факт, що найвищий рівень оновлення демонструють списки ВО «Свобода» та «УДАР» — по 96 % та 82 % відповідно.

Що ж стосується депутатів, обраних на мажоритарних округах, то ситуація така: Партія регіонів — зі 113 депутатів 64 не були раніше депутатами, рівень оновлення — 57 %; ВО «Батьківщина» — із 39 депутатів — 27, рівень оновлення 69 %; ВО «Свобода» — всі 12 представників стали депутатами вперше, рівень оновлення — 100 %; УДАР — всі шість представників стали депутатами вперше, рівень оновлення — 100 %; КПУ не має жодного депутата-мажоритарщика, категорія «інші самовисуванці» — із 43 депутатів — 23, рівень оновлення — 53 %; категорія «висуванці інших політичних партій» — із семи депутатів — лише один, рівень оновлення — 14 %; разом із 220 депутатів — 133 не були депутатами ВРУ попереднього скликання. Таким чином, рівень оновлення депутатського корпусу, обраного за даною виборчою системою, становить 60 %.

Отже, демократичні вибори є одним із найважливіших механізмів контролю громадянського суспільства за політичною елітою. Структурування громадянського суспільства передбачає таку дію вітчизняних еліт, яка приверне на свій бік людей, що формують (за родом своїх занять і становищем у соціумі) суспільну думку. За умов плюралізму, конкуренції між різними політичними силами і може відбутися позитивний перелом нинішньої ситуації. Для цього необхідні демократичні процедури і влада народу у сенсі можливостей реального вибору своїх лідерів, які спроможні бути послідовними у відстоюванні тих позицій, завдяки яким вони виборювали довіру виборців.

Так, доктор філософських наук А. Колодій головною перешкодою на шляху становлення громадянського суспільства вважає «саме негромадянськість української еліти, що виявляється передусім у її

нездатності ставити інтереси суспільства вище приватних інтересів та амбіцій» [3, с. 52]. Не маючи орієнтира у вигляді загальнонаціонального ідеалу, що формує масові цінності, важко ідентифікувати національні інтереси країни, більшість вітчизняних еліт переконана в тому, що пріоритет прав і свобод людини у внутрішній політиці держави є економічно не вигідним і політично деструктивним, що автоматично створює труднощі у визначенні внутрішньо- і зовнішньополітичних цілей і завдань з їхньої реалізації.

Отже, щоб сформувати сучасну політичну еліту, важливо створити механізм відбору, ротації та циркуляції еліти. Тобто потрібний постійний та невинний процес еволюції політичної сфери в цілому, щоб не виникало ситуації консервації політичної діяльності. Ключова роль у цих процесах належить саме політичним партіям.

Перш за все, партія є механізмом постійного зв'язку влади і суспільства через свої первинні організації, які презентують проблеми регіонів і населення на вищому представницькому рівні, і в результаті громадського обговорення впливають на формування ідеології влади та державної політики в цілому. По-друге, в межах демократичної партійної системи формується конструктивна опозиція, яка має альтернативні шляхи розбудови держави та спроможна за необхідності оновити правлячу еліту. Наголос робимо саме на існуванні конструктивної, системної опозиції, яка не має на меті революційні шляхи розвитку, а володіє реальною можливістю висувати демократичним шляхом своїх лідерів на виборах у будь-які органи самоврядування. По-третє, з формуванням сталої системи політичних партій відпадає необхідність в тінювих структурах і формах керівництва країною, оскільки всі питання вирішуються за допомогою демократичного обговорення та прозорого механізму демократичних виборів.

Однією з головних проблем України є формування партійної еліти. Значний вплив на реалізацію функцій політичних партій на сьогоднішній день здійснює глибокий внутрішньоелітний конфлікт, структура та композиція протистояння основних елітних угруповань. Так, політична еліта формується не за основи інтелектуальної еліти, а на основі осіб, які в силу різних обставин, таких як капітал, особисті зв'язки потрапляють до верхівки партій. Як свідчить досвід проведення минулих виборчих кампаній, добір керівництва — важливий чинник, який визначається коефіцієнтом ефективності партійної діяльності, пропорційної результативності рішень, що приймаються і на рівні партії, і на рівні держави. Ефективна кадрова політика в політичній партії створює умови для формування професійного політичного лідера. Він вміло може

користуватися набором способів реалізації суперечностей, удосконалення і гармонізації суспільства. «Щоб досягти успіху на виборах і отримати доступ в парламент, — пише професор Ф. М. Рудич — партія має діяти як найпрагматичніше» [7, с. 226]. Саме прагматичність партій призводить до розширення прагнень партійного керівництва взяти під свій контроль і обмежувати втручання рядових членів у внутрішню партійну політику.

Становлення сучасної партійної еліти України відбувається в умовах жорсткої політичної конкуренції. Політична конкуренція в рамках цивілізованих правил є однією із рушійних сил суспільного прогресу, оскільки сприяє виробленню механізмів взаємного політичного контролю одних політичних сил над іншими, забезпечує розширення сфери громадського контролю над політичною владою, а також стимулює конкуренцію в інших сферах суспільного життя.

У сучасних умовах першочергового значення набуває проблема партійного лідерства. «На рівні політичних партій лідерство, — вважає О. Траверсе, — існує як спосіб вираження інтересів. На відміну від вузькогрупових інтересів, на цьому рівні особистість лідера є вираженням певної соціально-політичної позиції значної частини населення» [8, с. 75]. У свою чергу, конкуренція між партійними лідерами тісно пов'язана з явищем партійного компромісу — формою відносин між політичними партіями, за якої розв'язання конфлікту і досягнення на цій основі угоди відбувається шляхом взаємних поступок сторін. Отже, конкуренція і компроміс між партіями взаємопов'язані узгодженням, з'ясуванням, утвердженням, близькістю політичних завдань і цілей. Цьому також підпорядкована така форма відносин між партійними силами, як партійна консолідація.

Що стосується шляхів добору партійного керівництва, то аналіз статутів провідних політичних партій доводить таке. У статутах формально фіксується добір керівництва партійним з'їздом, але реально В. Януковича було обрано головою ПР восени 2004 р. одразу після затвердження Верховною Радою України програми діяльності його уряду. ВО «Батьківщина» сформувалось із лав «Всеукраїнського громадського об'єднання «Союз миролюбних сил «Батьківщина» у 1997 р. шляхом виокремлення ініціативної групи на чолі з Ю. Тимошенко. У травні 2009 р. голова Київської обласної державної адміністрації В. Ульяновко, кандидатуру якої висунув В. Ющенко — тодішній Президент України, була обрана головою ради Народного союзу «Наша Україна». При цьому дане рішення ухвалили на політраді партії одноголосно. Таким чином, фактично лідерське місце в політичній партії здобувається або шляхом

створення власної політичної партії, або добір до керівного апарату відбувається на партійному з'їзді за визначеним сценарієм.

Контроль партійної еліти над процесом добору партійного керівництва зберігається, незалежно від формальних заходів, спрямованих на розширення учасників добору. Кадрові зміни гальмуються і тим, що парламентський статус політичних партій відкриває для них доступ до ресурсів, але з тим призводить до політичного конформізму і повної залежності від держави.

Нерівність компетенції керівного партійного апарату і рядових членів пояснюється необхідністю розподілу функціональних обов'язків. Політична партія не може обійтись без такого механізму. З одного боку, цьому сприяє сама пасивність та безініціативність рядових членів, яких можна активізувати тільки за допомогою керівника. З іншого — широка участь членів у кадровій політиці партії обмежує свободу партійного керівництва, зменшує гнучкість та ефективність організації щодо проблем, які потребують негайного вирішення. Як правило, оперативність здійснення внутрішньої політики в партіях зростає напередодні початку виборчого процесу в країні. Але підготовка до виборів стримує процес кадрової ротації в партії і гальмується амбіціями лідерів, їх небажанням розширювати коло «зацікавлених» осіб.

Таким чином, одним із першочергових завдань сучасних українських партій є підвищення рівня внутрішньопартійної демократії, сутність якої полягає в забезпеченні влади партійних мас та її здійсненні на принципах колективності, критики, підкорення меншості більшості, підзвітності, виборності, змінності керівництва.

Основними принципами внутрішньопартійної демократії є виборність керівних органів; періодична звітність керівництва перед рядовими членами партії; колегіальність у роботі керівних органів; персональна відповідальність кожного члена партії за виконання обов'язків та доручень; верховенство з'їзду партії як вираження волі всієї партії; демократичність на етапі обговорення і дисциплінованість у виконанні рішень після його прийняття; критика знизу догори; гласність і публічний характер дій. Ці принципи регулюють внутрішнє партійне життя та діяльність партії, визначають права та обов'язки партійних організацій та членів партії, забезпечують існування партії як організованого цілісного політичного механізму.

Про недемократичні тенденції в лавах українських партій свідчать виключення із їхніх рядів провідних політиків у разі відхилення від партійного курсу. Наприклад, після призначення Р. Богатирьової Головою РНБО України 1 вересня 2008 р. політрада партії виключила її із лав партії.

Також політрада Партії регіонів прийняла рішення про виключення із партії О. Кужель після її призначення у січні 2009 р. головою Державного комітету з питань регуляторної політики і підприємництва. Це відбулось, незважаючи на те, що сама О. Кужель заявила, що не збирається залишати лави Партії регіонів, оскільки вважає, що її нова посада не політична. Тим часом політрада Партії регіонів заявила про намір дати оцінку заявам члена своєї політичної сили, спрямованих на підтримку чинного уряду. Але у червні 2009 р. політрада партії виключила О. Кужель із лав ПР [4]. При цьому політики стверджують, що вони не були попереджені заздалегідь про свої виключення, не були запрошені на засідання політради, не виступали публічно перед партійцями. Про виключення із партії їм повідомили наступного дня.

Однією із найважливіших складових політичної конкуренції виступає міжпартійна конкуренція, яка є значущим індикатором, що відбиває міру демократичності політичного процесу і міжпартійних відносин. Вона повинна проявлятися не стільки у формі зіткнень і суперництва, скільки шляхом порівняння і зіставлення партійних програм, цілей, стилю і методів партійної діяльності, які порівнюються, усвідомлюються і оцінюються громадянами для визначення своєї політичної позиції у вирішенні провідних суспільних проблем.

У теорії політичної науки при дослідженні міжпартійної конкуренції зазначається, що вона в своїй основі припускає інституціоналізацію постійної (чи періодичної) зміни влади і постійної легальної боротьби за владу, виборність державної політики, альтернативність політичного курсу, його пряму залежність від результатів голосування. Саме цей вид політичних стосунків, ключовими учасниками якого є політичні партії, є однією з центральних і визначальних характеристик демократичного політичного процесу.

Істотним показником інституціоналізації міжпартійної конкуренції в політичній системі суспільства є державне фінансування партій з урахуванням їхньої електоральної діяльності. В Україні це питання залишається досить проблемним. У 2003 р. було законодавчо закріплено державну підтримку статутної діяльності партій та відшкодування витрат на здійснення передвиборної агітації, що стосувалося парламентських партій. Проте у Законі «Про Державний бюджет України на 2007 рік» це відшкодування було припинено, а Законом «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» таке фінансування було взагалі скасоване. Відшкодування витрат партіям у виборчій кампанії на здійснення передвиборної агітації та встановлення їх порядку передбачалося ст. 17-4 Закону України «Про

політичні партії в Україні» (скасованою згодом), відтвореною у нормі ст. 98 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 р. (так само скасованої).

Обсяг відшкодування партіям і блокам, що пройшли в парламент, має становити обсяг фактично здійснених витрат, але не більше 100 000 розмірів мінімальної зарплати для кожного самостійного суб'єкта виборів — партії чи блоку. Фактично партії отримали відшкодування цього типу — 126 млн 853 тис. 243 грн (близько \$ 25 млн) лише один раз — за результатами виборів 2006 р. Вдруге, за результатами позачергових парламентських виборів 2007 р., було нараховане 185 млн 984 тис 255 грн (або \$ 37 млн 196 тис 851), але до партій ці кошти не потрапили як не передбачені бюджетом 2008 р. [6]. Подальша «світова фінансова криза» поставила норми законодавства волею парламенту поза законом.

При цьому, незважаючи на подібне ставлення держави, самі партії витрачають кошти як у виборчих кампаніях, так і у ході реалізації статутної діяльності. Так, за даними ЦВК, у 2006 р. партії, що подолали виборчий бар'єр, відповідно до їхніх звітів витратили 244 млн 5 тис 949 грн, або \$ 48 млн 801 тис, а загалом 45 виборчих суб'єктів витратили на агітацію 552 млн 43 тис 787 грн, або приблизно \$ 110 млн 409 тис. У 2007 р. партії подавали до ЦВК звіти лише на той обсяг витрат, що підлягали відшкодуванню, але немає підстав припускати, що обсяги зменшилися.

На виборах до Верховної Ради України у 2012 р. за даними ЦВК на всю кампанію в багатомандатному окрузі витрачено більше 600 млн грн. Третина цієї суми — 218 млн грн — припала на Партію регіонів. Друге місце за обсягом витрачених засобів зайняло ВО «Батьківщина», яке задекларувала в два рази менше — 107 млн грн. Партія «УДАР Віталія Кличка», яка посіла третє місце за підсумками виборів, виявилася набагато економніше за лідерів і вклалася в 33,7 млн грн. КПУ витратила на вибори більше ніж 72 млн грн. «Наша Україна», очолювана Віктором Ющенком, задекларувала витрачання більше 63 млн грн набагато вище за показник партії «Україна – Вперед!» Наталії Королівської, яку традиційно критикували за надмірно дорогую рекламну кампанію. «Україна – Вперед!» показала понад 60 млн грн [5].

Фахівці УНЦПД відзначають, що відсутність бюджетної підтримки діяльності партій у міжвиборчий період та високі фінансові вимоги до партій у виборчому процесі на фоні необхідності здійснення матеріального забезпечення діяльності як у міжвиборчий, так і виборчий періоди становлять слабе місце в практиці партій та провокують розвиток відносин політичної корупції.

Сучасні політичні партії в Україні для перемоги на виборах активно займаються побудовою позитивного іміджу та розробкою ефективної політичної реклами. Досліджуючи структуру іміджу політичних партій, необхідно акцентувати увагу на таких характеристиках: імідж та харизматичність лідера партії; ідеологія партії; образ діяльності партії; імідж членів партії; політичні, адміністративні і фінансові ресурси партії; імідж електорату партії; історія партії; особливості партійного політичного PR та реклами; особливості партійної риторики (доступність для розуміння висунутих партією ідей, що володіють консолідуючими особливостями); символіка партії.

Серед українських політичних партій якісні, ефективні, конструктивні PR-акції проводяться несистемно. Хоча, виходячи із їхньої специфіки, саме вони здатні підвищити демократичну конкурентну взаємодію політичних еліт. За допомогою організованих PR-акцій можна налагодити комунікацію між політичною партією та виборцем, проводити постійну роз'яснювальну роботу з приводу діяльності партії, відповідати на запити опонентів тощо. Серед названих варіантів проведення PR-акцій частіше за все український істеблшмент використовує варіант брифінгу, усі інші заходи — не надто задіяні. Натомість загрозливих масштабів (особливо у передвиборний період) набуває використання політичної реклами, яка і підміняє справжній та ефективний PR.

Дослідник цієї проблематики І. Шовкун зазначає, що метою політичної реклами є спонукання людей до участі у тих чи інших політичних процесах, включаючи делегування різних повноважень через вибори. Комунікативна сутність політичної реклами полягає в тому, що вона встановлює контакт між політиками і громадянами, здійснює спрямований адресний зв'язок між ними, використовуючи гранично доступну для сприйняття й адекватну йому знакову систему. Політична реклама є своєрідним провідником ідей, ретранслятором образів, символів, міфів. Вона виконує інформаційну функцію, знайомлячи аудиторію з партією, кандидатом, їхніми поглядами, акціями, пропозиціями і перевагами перед конкурентами. Політична реклама функціонує в умовах політичної конкуренції, вона виокремлює власний об'єкт з інших, тому можна говорити про її соціально-орієнтовальну та ідеологічну функції [10].

Відповідно до виборчого законодавства, середньодобова ціна однієї секунди політичної реклами має відповідати середній комерційній ціні на каналі за три квартали переднього року. У квітні-травні 2013 року телеканали оприлюднили офіційні розцінки на політичну рекламу. Вони суттєво відрізняються залежно від часу показу ролика і його місця в рекламному блоці. Наприклад, секунда політичної реклами на телеканалі

«Україна» у прайм-тайм (21:00-22:00 в робочі дні) коштувала 224 грн, якщо ролик показаний в кінці або початку рекламного блоку. А якщо в середині — 195 грн. Максимальна вартість реклами на «Першому національному» становила 311 грн, а лідером став канал ICTV — тут офіційні розцінки на політичну рекламу доходили до 744 грн за секунду.

Незважаючи на такі рекордні витрати, політична реклама, яку партії використовували під час нинішньої виборчої кампанії, не мала достатньо значного впливу на перерозподіл електорату і зміну намірів громадян підтримати ту чи іншу партію. Її вплив визнали тільки 20 % виборців. Про це свідчать результати Всеукраїнського опитування, проведеного Інститутом соціальної та політичної психології НАПН спільно з Асоціацією політичних психологів України протягом вересня-жовтня 2012 р.

Так, вплив політичної реклами на свій електоральний вибір в тій чи іншій мірі визнає тільки кожен п'ятий респондент, тобто 20 %. І це при тому, що рекламу бачили і можуть пригадати більше 90 % опитаних. Найбільш чутливими до впливу політичної реклами, за самооцінками респондентів, виявилися прихильники партії Наталії Королівської «Україна – Вперед!» — 42 % з них визнали, що саме реклама вплинула на їх вибір. Рідше такий вплив визнавали симпатики «Нашої України» і Партії регіонів — близько 34 %.

Зазначимо, що до партій, чия реклама виборцям частіше подобається, ніж дратує, належить партія «УДАР» (подобається 18 %, дратує 5 %). А відчуття роздратування у респондентів найчастіше викликала реклама Партії регіонів: дратує 35 %, подобається 16 % респондентам [9].

Ці цифри щодо незначного впливу політичної реклами партій на електорат та її низької якості підтверджують також висновки експертів. Зокрема, на думку Ю. Шведа, під час цієї виборчої кампанії не спостерігається серйозних концептуальних підходів, бачення того, як мала б жити країна: «В Україні на цих виборах реклама — це швидше елемент взаємних нападок, коли демонструють недоліки конкурентів. Реклама перетворилася у елемент брудних технологій». Також політолог зазначає, що така кількість негативу у політичній рекламі змушує виборця голосувати не «за», а «проти»; така реклама виборцям вже набридла, адже головного повідомлення чи якогось смислового навантаження вона в собі не несе.

Більше того, на Заході політична реклама, яку демонструють у нас, є забороненою. Вона спрямована на зомбування громадян, використовуючи маніпулятивні техніки.

Отже, політична реклама є обов'язковим і невід'ємним компонентом всіх виборів. Політична партія, яка себе не рекламує — приречена на політичну смерть. Проте у сучасному інформаційному суспільстві вона є доповненням, яке дозволяє розкрити моменти політичної програми, акцентувати і донести до виборців найбільш значимі речі. В Україні ж вона перекриває відсутність програм та гасел кандидатів та партій, роблячи партії певного роду симулякрами.

Таким чином, одним із провідних демократичних механізмів регулювання політичної конкуренції є політичні партії. Провідними проблемами, що заважають партіям бути дієвим механізмом регулювання конкуренції, виступають такі: партії активізують свою діяльність лише перед виборами, при цьому їх характеризують слабкі зв'язки з електоратом, що спираються в основному на рекламні технології. Роль ідеології поступово знижується, натомість спостерігаємо технологізацію політичного процесу та використання лідерського потенціалу. Також наявні недемократичні тенденції в межах самих партій — це порушення норм внутрішньопартійної демократії, не публічність, непрозорість внутрішньопартійних процесів, формування передвиборних списків партій виключно партійним керівництвом через пакетне затвердження з'їздом, виключення політиків, які «відхиляються» від партійного курсу без їхньої згоди тощо. Тому політичні партії України мають вирішити ці проблеми, щоб стати реальним механізмом регулювання політичної конкуренції.

Література

1. Грабовська І. Політичне лідерство в Україні: гендерний аспект / І. Грабовська // Сучасність. — 2007. — № 3. — С. 70—82.
2. Катц Р. Изменение моделей партийной организации и партийной демократии: возникновение картельных партий / Р. Катц, П. Мэир // Политические партии и партийные системы в современном мире. — М. : РАН, 2006. — Вып. 1. — С. 27—44. — (Политическая наука).
3. Колодій А. Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні : Матеріали науково-практичної конференції / Антоніна Колодій ; [За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева]. — К. : Вид-во УАДУ, 2001. — С. 50—55.
4. Кужель виключили з ПР без її заяви [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство УНІАН. — 2009. — 10 червня. — Режим доступу : <http://unian.net/ukr/news/news-320216.html>. — Загол. з екрану.
5. Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua>. — Загол. з екрану.
6. Постанова ЦВК «Про відшкодування політичним партіям (політичним партіям, що входили до виборчих блоків політичних партій) витрат,

- пов'язаних з фінансуванням їх передвиборної агітації» від 4 травня 2006 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії України. — Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=23369&what=0>. — Загол. з екрану.
7. Рудич Ф. М. Політологія : [Підручник] / Ф. М. Рудич. — К. : Либідь, 2006. — 480 с.
 8. Траверсе О. Політичне лідерство: поняття, дискурс, практика / Олег Траверсе // Віче. — 2006. — № 17/18. — Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/332>. — Загол. з екрану.
 9. Українців найбільше дратує реклама Партії регіонів [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. — 2012. — 15 жовтня. — Режим доступу : http://gazeta.ua/articles/politics/_ukrajinciv-najbilshe-dratue-reklama-partiji-regioniv/461079. — Загол. з екрану.
 10. Шовкун І. В. Політична реклама як комунікативний процес : Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 [Електронний ресурс] / І. В. Шовкун ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — К., 2004. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ard/2004/04sivkrp.zip>.
 11. Kirchheimer O. The Catch-All-Party / O. Kirchheimer // The West European Party System. Edited by P. Mair. — Oxford : Oxford University Press, 1993. — P. 287—319.
 12. Putnam R. The Comparative Study of Political Elites / Putnam R. — N.Y., 1976. — 389 p.

Механизмы регулирования политической конкуренции элит рассмотрены сквозь призму функционирования политических партий, специфику формирования партийного руководства, хода избирательного процесса, использования ресурсов политической рекламы.

Ключевые слова: *политическая элита, политическая конкуренция, политическая партия, межпартийная конкуренция, циркуляция элит.*

Mechanisms of regulation of political competition elites considered through the prism of the functioning of political parties, the specifics of the formation of the party leadership, the electoral process, resource use political advertising.

Keywords: *political elites, political competition, political party, party competition, the circulation of elites.*

Щедрова Галина Петрівна — проректор з науково-педагогічної роботи і гуманізації навчально-виховного процесу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, завідувач кафедри політології та міжнародних відносин, доктор політичних наук, професор.

Рецензент: проф. Поліщук І. О.